

Politiek is een ziekte, een ongeneesbare kwaal: dertien jaar later, deed Delehaye voor een derde en laatste maal zijn intrede in de Kamer, maar hij speelde er geen actieve rol meer: nieuwe tijden waren aangebroken, er heerste een andere geest in het Parlement.

Josse-Joseph Delehaye stierf in 1888 na een lange, bewogen en illegale politieke loopbaan.

Pierre Kluyskens

HET HEILIG GRAF VAN WILLEM HUGHE IN ST.BAAFS TE GENT

Een vergeten meesterwerk van de laat-Gothische beeldhouwkunst in Vlaanderen.

Vergeten!

Wij roepen de aandacht op een groot beeldhouwwerk, dat - te onwaarschijnlijk om niet waar te zijn! - hier en in de naburige landen beroemd was in de XVIe eeuw en dat heel vergeten is in de XXe.

In een kleine kapel rechtover de Gouvernementsstraat, in den hoek van den zuidelijken arm van de kruisbeuk en den kooromgang, staat een beeldengroep, voorstellende **Christus' graflegging**. Hij is hoog 1,58 m., breed 2,30 m. en meet van voren tot achter 1,15m. De vier figuren zijn bijna levensgroot. De groep dagteekent van kort vóór 30 Januari 1492 en is het werk van den Gentschen beeldhouwer Willem Hughe. Alleen door geloovigen wordt het **Heilig Graf** druk bezocht. Kunstliefhebbers en geschiedschrijvers schijnen het niet te kennen: nooit wordt er gewag van gemaakt.

Belang van het beeldhouwwerk

Buiten de kunstwaarde van die groote groep hebben we meer dan één reden om er de aandacht op te vestigen. Den juisten ouderdom van een beeldhouwwerk van de XVe eeuw kunnen vaststellen is reeds een zeldzaamheid. Den

naam van den meester te kennen is van groot belang. Te weten, dat de groep in de XVIe eeuw als een meesterwerk aanzien werd is voor de geschiedenis van onze kunst een gewichtig punt. Het oordeel van een tijdgenoot van den kunstenaar over de kunstwaarde der groep en over den stand, dien ze te zijnen tijde in de wordende kunstgeschiedenis innam mag zeker niet worden verwaarloosd.

Geschiedenis van het beeldhouwwerk

Voor het eerst wordt het **Heilig Graf** vermeld in een oorkonde van 30 Januari 1492, geboekt in het register van de Schepenen van der Keure der stad Gent van het jaar 1491-1492, fol. 37:

“... ghulde van Sente Audegonde, dat men onderhoudt tSente Jans in den crocht, tusschen beede den steeghers neffens t’Helich Graf...”

De kroniekschrijver Marcus van Vaernewijck spreekt van de groep in twee van zijne werken.

In zijn **Spiegel der Nederlandtscher oudheyt**, waarvan de eerste uitgave in 1568 van de pers kwam, zegt hij o.a.:

“Oock isser een constich stuk van belden te ziene in den crocht van de voorseyde kercke (van Sint-Jan, thans Sint-Baafs)... dit werck staet in een plaetse, die “afghesloten is, voren in den zelve crocht, ghenoeemt Hierusalem; ende is daer soo donckere, dat ment niet en can gesien dan met veel lichts, ende is een begravinghe Ons Heeren, met beelden alsoo groot alst leven, ghemaect by wylent Meester Willem Hughe”.

(Uitgave 1619, f° 120).

Gedurende den beeldenstorm van 1566 hield dezelfde Marcus van Vaernewijck een dagboek, waarin hij met de meeste zorg en zeer uitvoerig aantekende, wat hij zag en hoorde.

Zijn handschrift is bewaard gebleven en in druk gegeven ten jare 1872 door de Vlaamsche Bibliophilen onder leiding van Ferd. van der Haeghen, met den door dezen er aan gegeven titel: **Van die beroerlike tijden in die Nederlanden**. Vaernewijck zegt in het verslag van de schade, door de beeldenstormers aangericht, (dl. I, blz. 146):

“Dat constich ghesneden werck ghedaen van meester Willem Hughe... een begravinghe Ons Heeren, staende in dezelfde (St-Jans-) keercke, in den crocht... wij zijn zoo dul, dat wij ‘t hebben laten schenden ende breken...”

Als men nu de groep onderzoekt, dan ziet men, onder de dikke lagen schilderwerk door, verschillende breuken, de een al grooter dan de andere, met

pleister hersteld en oververfd. Het hoofd van de middelste personage is geheel afgeslagen geweest, ook de linker zijde van den romp van het figuur links van den toeschouwer; elders nog zijn breuken en herstellingen goed merkbaar.

Het **Heilig Graf** werd in of vóór 1658-1659 naar den kruisbreuk in de bovenkerk overgebracht. In de kerkrekening van dat jaar leest men: *“Item an den zelve (Jaspart Hoorenbauts) over noch gheschildert thebbene onder den doxael de twee H. Graven en de wapenen, die staen boven in den choor, 23 schellinghen 4 grooten”*.

Hier is voor de eerste maal spraak van de andere groep, eigenlijk geen graf, maar een **Pieta**, die thans langs de noordzijde van het koor, rechtover de Sint-Baafsstraat, berust. In 1660-1661 worden de twee groepen *“gekuischt en gewit”*, het volgend jaar *“gekuischt en gewasschen”*, in 1663-1664 *“gekuischt”* en een tweede maal *“gekuischt en schoongemaakt”*.

Hoe dikwijls dat kuischen, wasschen en schilderen van de groepen is geschied kunnen wij niet mededeelen.

De twee beeldhouwwerken werden een tweede maal verplaatst in 1765. De **Pieta** verhuisde nu naar het daartoe opgericht gebouwtje buiten de kerk ten noorden, rechtover de Sint-Baafsstraat. Voor het **H. Graf** bouwde men ook een Louis XV-gebouwtje, waarvan de gevel, geheel in blauwe steen van Ecaussines, thans in den buitentuin van St-Baafsabdij te zien is. Het stond ook rechtover de Gouvernementsstraat, nevens het huidig gebouwtje, rechts van den toeschouwer. Men had de oorspronkelijke deur van de krocht, uit de XIIIe eeuw, toegemetseld, het peil van de straat er vóór gebracht en daarop de kapel tegen het koor aangeleund. Let wel, dat het gebouwtje open stond, de platte welfsteen, die het fronton draagt, alleen gesteund door twee zuilen. Eerst later zette men er glasramen tusschen. De rekening van de kerk van 1765 vermeldt, dat er voor de beelden zoveel geld geofferd werd en zooveel waskaarsen, dat men een afzonderlijke rekening zou maken, en dat de opbrengst zou dienen tot *“de behoorelijke ciraten ende becostinge, die aen de voorseijde beelden soude gebeuren”*. De reden van die verplaatsing was dat men toen begon den kruisbeuk te bekleeden met marmer, geleverd door *“dheer Cassarini te Massa Carara”*, de kapiteelen gehouwen door *“Monsieur Martins”*.

Het **Heilig Graf** bleef op zijn derde plaats tot de aanvang dezer eeuw. Toen kreeg het een vierden schuilhoek, den huidige, waar het den 18 December 1929 gefotografeerd werd door den heer Barbaix. Men had het Louis-XV-gebouwtje gesloopt om de deur van de krocht te ontblooten en de omheiningsmuren langs de straat vóór de vensters weg te breken.

Het oordeel van de kunstenaars der XVIe eeuw over de waarde van de groep.

Belangrijk voor de geschiedenis der kunst is het weten, wat meesters en liefhebbers in de eerste helft van de XVIe eeuw over de waarde van het Heilig Graf dachten. 't Is weer Marcus van Vaernewijck, die ons dat mededeelt. In zijn **Spiegel** zegt hij (f° 120, 1e kol.): “... *dwelcke werck voorwaer die beste ende constichste ghesneden wercken van Ghendt niet te wijcken en heeft, al ist naer die oude maniere ghedaen: welcke werck... ghelicht heeft door de fame, dat vele meesters ende constbeminders uut verre landen dat hebben commen besoecken ende visiteren.*” In zijn **Beroerlicke tijden** zegt Marcus: “*Dat constich ghesneden weerck ghedaen van meester Willem Hughe scheen in consten van Euphanor (daer Fabius Quinthilianus af scrijft) ghemaect te zijne, daer sommige conste verstandighe mannen, oock constighe schulptores ende pictores wel van over hondert mijlen ende meer quamen om tzelve te ziene, ende wij zijn zoo dul dat wijt hebben laten schenden ende breken...*”.

Vaernewijck zegt dus, dat de groep, alhoewel naar de oude manier, zoo meesterlijk gemaakt is, dat het voor de beste beelden van den tijd, naar hij schrijft, niet moet onderdoen. Hij zag dus verschil tusschen het beeldwerk van het midden der XVIIe eeuw, van de jonghe Renaissance, en dat van de laat-Gothiek. Nu doet men anders, meent hij, maar niet beter. Het **Heilig Graf** is beroemd, voegt hij er bij: beeldhouwers, schilders en kunstminnaars komen het bezoeken uit verre landen, wel honderd mijlen van hier.

Let wel, dat Vaernewijck schrijft onder den indruk van wat hij komt te zien enkele dagen na den beeldenstorm, toen alle gebroken kunstwerken in den toestand waren, waarin de beeldenstormers ze hadden gebracht, en het hem scheen, dat veel volstrekt verloren was.

Alzoo gebruikt hij dan den verleden tijd “*scheen*” en “*quamen*”. Het **Heilig Graf** echter is, zooals wij hebben gezien, weer ineengezet, al ziet men ook de naden.

Willem Hughe.

Hoor nu wat Marcus van den beeldhouwer weet te vertellen. In den Spiegel luidt het: “*Wylent Meester Willem Hughe was een heylich man van leven, zoo de mare van hem ghinck... Zijn werken vercierden oock in meer plaatsen die stadt van Ghendt, als oock een Maria beelde op den hoeck van Sinte Joris huys, die daer ghestelt was den achtsten van Meye XIIIJ honderd LXXX,... ende oock ten Predicheeren ende elders. Item Sinte Niclaus kercke is redelick*”

verciert..., waer af die tafel ghesneden by Meester Willem Huyghe, ende gheschildert by Meester Jan Schoore, canonick t'Utrecht, in de Meerssenierscapelle, die beste is... Meester Hughe (van der Goes) leefde zeer ontrent den tijt van Willem Hughe”.

In de Beroerlicke tijden lezen wij (I, 152): *“In Sente Niclaus keercke was (onder) de beste weercken van autaertafelen alvoren die tafele in den bueck in de meersseniercapelle; want thoutweerck was ghesneden zeer net van meester Willem Hughe, die een ghoet duechdelic man was ende een fraij constenare, ende die platte schilderij up douck was ghedaen bij meester Jan Schoore, canonick t' Utrecht; moghelic en wast daerom up haut niet gheschildert, om dattet zoo verre te voeren zoude gheweest hebben... In Onser Liever Vrouwen keercke, tSente Pieters, tghstoelte in den hooghen choor was ongeheschent ghelaten, dwelc ghedaen was, deen zijde van die constighe handen van meester Willem Hughe... Van tclooster van der abdije van Sente Pieters daer neffens es... van beeldeweerck ghesolveert een tafele ofte tafereel, ghedaen van die edel handen van meester Hughe voornoemt, zeer net ende aerdich. Tot Onser Vrouwenbroeders was... een tafel met constighe paerexkins, van meester Hughe van der Ghoest gheschildert, zeer net ende aerdich, de reste was ghesneden van meester Willem Hughe... Int clooster van Galileen stont boven den inghanck van den clooster een constighe Marienbeelde met haer kindekin, wel alzo groot als tleven, ende was ghemaect van wijlen Willem Hughe”.*

Er is geen Vlaamsche beeldhouwer, waar Vaerenwijck met meer bewondering van spreekt, dan van Willem Hughe. Als de lezer bovenstaanden tekst dien-aangaande zou mager vinden, doen wij hem opmerken, dat de omstandige kunstbeschouwingen eerst van de XIXe eeuw dagteekenen. Om zich daarvan te overtuigen moet men maar Descamps en Reynolds lezen voor de XVIIIe eeuw en A. Dürer voor het eerste vierde van de XVIe, dat is in de jeugd van Vaernewijck.

Den juisten levensduur bepalen van Willem Hughe is, bij gebrek aan datums van den burgerlijken stand, met bovenstaande gegevens onmogelijk. Wij gaan trachten dat bij benadering te doen. Het **Heilig Graf** bestond in 1492. Maar wij weten, dat Hughe op 8 Mei 1480 een door hem gesneden O.L.V. in een nis op den hoek van Sint-Jorishuis, Hoogport-Boetermarkt, plaatste. Hij moest dus minstens een 25 jaar oud zijn. Hij sneed voor de O.-L.-Vrouwenbroeders in de Lange Steenstraat een altaartafel, die geschilderd werd door Hugo van der Goes, welke in 1482 overleed. Hughe was dus wel een tijdgenoot van Van der Goes, zooals het Vaernewijck zegt. Maar Hughe sneed ook een altaartafel voor Sint-Niklaaskerk, waarvoor een platte schilderij werd geleverd door den Utrechtschen kanunnik Jan van Schorl. De bewoordingen van Vaernewijck

duiden aan, dat die een van Hughe's beste werken was. Schorl nu leefde van 1495 tot 1562. Te Gent had hij Van Eyck's **Aanbidding van het Lam Gods** gewasschen in 1550, maar het blijkt niet, dat hij toen het doek voor Sint-Niklaaskerk leverde. Als wij nu aannemen, zooals boven, dat Hughe 25 jaar oud was in 1480, dan was hij in 1455 geboren, zoodat wij wel ook moeten aannemen dat de medewerking van Schorl van vóór 1550 dagteekent, want Hughe zou dan 95 jaar oud zijn geweest. Gesteld dat het gebeurd zij in 1525, toen Schorl 30 jaar oud was, wat nogal waarschijnlijk is, dan zou Hughe 70 jaar oud zijn geweest, wat niet onmogelijk is. Dan kan hij kort na 1525 overleden zijn en dan is Vaernewijcks uitdrukking "*wijlen Willem Hughe*", als van iemand, die hem in zijn jeugd gekend heeft, goed te verklaren.

De beeldengroep.

De beschildering. - Eerst en vooral een woord over de polychromie, want reeds in theorie en zonder de beelden te hebben gezien, veroordeelt de moderne mensch alle gekleurd gesneden werk. "*t Is de school van Sint-Lucas!*" luidt het met een toon van verachting, en men wil de beelden niet eens bekijken. Dat is grootspraak en naäperij. Laat ons zóó niet redeneeren en de zaak in den grond nagaan. Vooreerst, er zijn goede beschilderingen en, wij bekenen het, veel slechte. Wij wijzen op het gekleurd portret in was van Louwerin van den Haute (1583), dat alleen reeds alle onbezonnen vooraf gestelde veroordeeling van polychromie belet. Er zijn, of, wilt ge, er waren dus goed beschilderde beelden. Aan wie ons vraagt of in de middeleeuwen alle beeldwerk beschilderd was antwoorden wij: zonder twijfel. Het ware de geschiedenis niet kennen dat te loochenen. Men werpe ons niet tegen, dat op de luiken van het **Lam Gods** twee onbeschilderde standbeelden staan tusschen de portretten van de begiftigers, Huibrecht van Eyck - wij weten het door het testament Portier - had op zijn winkel witte steenen beelden staan om die te beschilderen. Als hij of liever zijn broeder, want de luiken al buiten zijn zonder twijfel van dezen, de twee onbeschilderde beelden tusschen Vijdt en zijn vrouw heeft gesteld, dan is dat om hun gekleurd portret goed te doen uitkomen. Dit is uitzondering; beschilderen was de regel.

Vergeet nu niet, dat er bijna geen oude beschildering meer te vinden is, want de meeste beelden zijn, meer dan eens, herschilderd. Is de huidige herschildering van het **Heilig Graf** een getrouwe navolging van de oorspronkelijke?

Naar allen schijn niet: hoeveel maal zijn de beelden niet herschilderd? De schilder zag toch maar wat zijn voorganger had gedaan en bijna zeker deed hij niet juist hetzelfde. Voeg nu de opvolgende verschillen bijeen! Hoogst belang-

rijk ware het al die lagen verf te kunnen verwijderen om alleen de eerste te behouden en het oorspronkelijke werk te zien - als dat kon.

Het beeldhouwwerk. - Het Heilig Graf, zegt Marcus van Vaernewijck, behoort tot de beste gesneden werken van Gent, al is het naar de oude manier gedaan.

Wat wij er van denken? Laat ons er eerst en vooral op wijzen, dat het bestemd was voor de krocht en namelijk voor een zeer donkere plaats, zoodat het alleen bij kaarslicht te zien was. Dat Willem Hughe zijn werk daarop berekend heeft lijdt geen twijfel. Dit is, ter loops gezeid, een verzachtende omstandigheid tegen het verwijt der schrille polychromie bij daglicht gezien.

Gothiek is 't nog maar weinig meer, maar expressief buitengewoon. Dat lijden in de trekken van den dood gemartelden Christus, die zorgzaamheid en medelijden en eerbied van Jozef van Arimathea, Nicodemus en sint Jan, dat expressieve doet ons denken aan het ook te veel vergeten drieluik van Louwerin de Maegh, daarboven in het koor, enkele jaren te voren geschilderd. De onderlinge verhouding van de lichaamsdeelen, de uitvoering der onderdeelen zijn werk van een meester.

Wij hebben gedacht op dit vergeten werk van het einde der Gothiek de aandacht te moeten trekken, des te meer dat de schepper en de datum gekend zijn, een hoogst zeldzaam iets voor dien tijd.

Alfons Van Werreke